

Jasmina Mihajlović, književnica, o svom suprugu Miloradu Paviću

Vrlo teška ljubav

Jasmina Mihajlović, književnica: „To što Pavić nije napustio Srbiju devedesetih, a mogao je, zamerilo mu je inostranstvo. Zato nije dobio Nobelovu nagradu.“

Ja nisam imala više šta da izgubim. Zato sam hrabra. Moja jedina želja je da budem sahranjena pored muža

Erotika amalgam braka

Piše: Branislava Mičić, fotografije: privatna arhiva

Milorad Pavić je, posthumno, sve popularniji u svetu. Previde mu se knjige, igraju pozorišne predstave, na fakultetima širom sveta organizuju se seminari o njemu, brane se doktorske teze... U Francuskoj je reizdanje „Hazarskog rečnika“ prodato za mesec dana i knjiga se nalazi na bestseller listi. U Kini je ista knjiga pre dve godine proglašena „Knjigom godine“.

Gotovo sva Pavićeva dela objavljena su u e-book verziji, u engleskom prevodu, na Amazon Kindle. Sada Rusi pripremaju njegove romane u elektronskoj formi na ruskom, a i Kinezi su „Hazarski rečnik“ plasirali u digitalnoj formi.

Najzaslužnija za neprekinutu, uzlaznu liniju literarnog života Milorada Pavića, jeste Jasmina Mihajlović, koja je sa njim bila u braku i velikoj ljubavi, 17 godina. Sedam godina posle njegove smrti, zahvaljujući njenom predanom radu i danonoćnom angažmanu, izdato je ravno 100 Pavićevih knjiga u svetu!

Kada ste otvarali sajam knjiga u Gruziji u maju prošle godine, da li vam je više imponovalo što ste supruga Milorada Pavića ili autor sjajne autobiografske proze „Na obali Hazarskog mora“ (izdavač „Laguna“), koja je prevedena na gruzijski?

Gruzijci su me dočekali kao rod rodeni!

O erotskom odnosu između mene i muža počela sam da govorim tek sada zato što je on bio nerazdvojjiv i vrlo jak amalgam našeg braka, veze, ljubavi, stvaranja. Srećan je čovek koji ima dva vrhunska libidonožna stanja. Ono izazvano fizičkom erotikom i drugo, izazvano kreativnošću, stvaranjem, potpunim uživanjem u životu.

Neverovatno iskustvo! A to je bilo prvi put da predstavljam dva pisca. Promovisala sam svoju knjigu i šest Pavićevih romana, pri čemu su Gruzijci organizovali da to bude nekako ravnopravno predstavljanje. Meni su napravili

književno veče sa prvorazrednim klavirskim koncertom, a zatim je bilo divno veče posvećeno našem zajedničkom životu i stvaralaštvu. Imala sam neprekidnu pratnju vodećeg gruzijskog fotografa, jer se priprema ilustrirano izdanje o mojoj poseti, dva puta sam bila u nacionalnom TV Dnevniku... Sve u svemu, bilo je čarobno i skroz neverovatno, pogotovu što su Gruzijci gostoljubivi i veseo narod.

Ali, ta poseta, promovisanje srpske kulture u krajnjoj liniji, bilo je kao i obično prećutano u srpskim medijima, iako je svima bila dostavljena vest kao i video-snimci. Ta šizofrenija sa kojom se susrećem svakodnevno već sedam godina – Pavić u svetu – Pavić u Srbiji, je nešto na šta ne mogu da se naviknem. Ako bih se navikla, pristala bih svojevremeno na ludilo u pravom, patološkom, medicinskom smislu.

ŠEŠIR I LULA

Za vašu novu knjigu najviše interesovanja pokazali su Azerbejdžanci i ona je prvo prevedena na azerski. Da li je tačno da Pavić nije znao da u Azerbejdžanu Kaspijsko more zovu Hazarskim? Kada ste vi to otkrili?

Oh, to je sve vrlo složena priča! Nisam baš sigurna da Pavić nije znao, mada nikada nismo o tome pričali. Zato pretpostavljam da nije znao. On se bavio ozbiljnim naučnim, istorijskim istraživanjima o Hazarima, a često se u nauci uopšte previdi neki podatak koji bode oči!

Dakle, tek kada sam otišla u Azerbejdžan, čim smo sleteli, duž puta ka hotelu, svuda je pisalo „hazarska nafta“, „hazarski gas“, hazarsko ovo i ono! Osetila sam se kao da sam kod kuće, okružena knjigama gde je na 36 jezika napisano – „Hazarski rečnik“.

Preokupirana gustim programom posete, nikako nisam prvih par dana stizala da pitam zašto je gotovo sve u Azerbejdžanu – hazarsko? Izgleda neverovatno, ali je tako bilo. Onda sam u gomili hotelskih turističkih priručnika naletela na mapu sa lokalnim nazivima. Umesto Kaspijsko more, pisalo je Hazarsko more! Počela sam da ćerprkam i tek tada shvatila da svi Azerbejdžanci lokalno more zovu Hazarskim. Naziv Kaspijsko im je u drugom planu.

Kako bi glasio Pavićev komentar da zna da su mu spomenik u rodnom Beogradu podigli Azerbejdžanci?

Često sedim u obližnjem kafiću kraj spomenika. Njega zovem „Kafić kod muža“. Sedim i posmatram bronzanog Pavića. I zasmejavam se. Zato što znam šta bi stalno govorio: „Tja! Šta

se tu može! Podigli mi Rusi za života spomenik u sred Moskve, podigli mi spomenik Azerbejdžanci u sred rodnog Beograda. Hvala im! Al' baš su mogli ti Azeri da mi stave šešir da me ne oneređuju ptice. Osim toga predimenzionirali su me i izgledam kao ruski estradni pisac, kao nacionalni bard... I mogli su da mi stave lulu u ruku, a ne sada da mi se ona mladunčad veru po spomeniku i stavljaju mi plastične čaše sa ostacima koka-kole!“

Kada su, pak, mene u jednom ozbiljnom političkom nedeljniku pitali zašto je spomenik preveliki (kao da sam ga ja gradila!), odgovorila sam da oni kojima se spomenik ne sviđa, mogu da ga pretopu!

PUT U HAZARIJU

Jednu trećinu knjige „Na obali Hazarskog mora“ pisali ste u formi mesečnog feljtona za „Ona Magazin“. Da li su vam vremenske odrednice i podstrek uredništva značili da se vratite pisanju posle nekoliko godina pauze?

Naravno da mi je podstrek magazina „Ona“ došao kao kap vode u pustinji! Posle muževljeve smrti ceo posao oko njegovih knjiga pao je na mene, što je ogromna odgovornost i rad. Zbilja nisam znala šta će se desiti sa mnom kao piscem. Strepela sam. Onda je došlo to čarobno putovanje u Azerbejdžan, u Hazariju, pa ponuda magazina „Ona“ da napišem feljton i nekako se sve složilo.

Ako sam ja bila Pavićeva muza, onda je Branislava Mičić urednica mnogih časopisa, a trenutno i magazina „Ona“, moja „poslovna“ muza. Zvuči prenapregnuto mada je čista istina. Moja najprodavanija knjiga „Ljubav sa rečnikom nepoznatog“ nastala je na osnovu dvogodišnjeg pisanja kolumne „Ljubav bez tajni“, što je bila isto zamisao gde Mičić.

Vaši intervjui za domaće i inostrane medije, osim što su sve češći i duži, upadljivo su oštriji, politički angažovaniji i erotičniji. Da li bi vas Pavić danas prepoznao u vašem javnom nastupu?

Apsolutno me Pavić ne bi prepoznao! U svakom pogledu. Mada ne bi prepoznao ništa, toliko se stvari brzo menjaju. Mislio bi da je na drugoj planeti. Ovo pominjem tek kao činjenicu pod kojim stresom brzih promena svi mi živimo. Pavić ne bi, takođe, prepoznao moju ludučku hrabrost u posećenosti njegovom delu. Ja nisam imala više šta da izgubim. Zato sam hrabra. Moja jedina želja je da budem sahranjena pored muža.

Ljudi na ovakav moj stav obično kažu, pa imaš sina, porodicu, još si stvaralački mlada... Dete sam izvela na put, ono ionako nije moje nego svoje; napisala sam knjige, doživela veliku ljubav; izvela sam i muža na posthumni put, trasirala ga; obučila sam druge ljude da se staraju tehnički o delu Milorada Pavića; uspešla sam da na Legat bude postavljena spomenploča (mada su je Rusi postavili); još uvek sam zaljubljena u Pavića, obeležena sam njime više nego što sam mislila... Prema tome, svoju sam misiju u raznim fazama života obavila. Na svim nivoima. Zadovoljna sam, ispunjena, neustrašiva... Što uopšte ne znači da mi ne nedostaje partner, pratilac, prijatelj, da nemam kapaciteta da se zaljubim, da ne volim život punim plućima i svim svojim adrenalinom, da nisam željna putovanja, avantura, prijateljstva, umetnosti, stvaranja...

NOVA KLETVA

Da li je Pavić postao svetski umesto srpski pisac?

Dugo sam bila u nacionalnoj, zdravo patriotskoj dilemi da li da za inostrane medije ne pominjem srpski greh nečinjenja prema Paviću, ali sami novinari su stalno pitali: „Pobogu, šta se to dešava sa Pavićem u Srbiji? Zašto ga establišment potcenjuje, prećutkuje? Zašto mu stranci podižu spomen obeležja? Da li postoji neka unutrašnja politička krivica?“ Odgovarala sam da se u Srbiji uspeh ne prašta, a izgleda pogotovu ne posle smrti. Govorila sam da Pavić nije bio politički anga-

